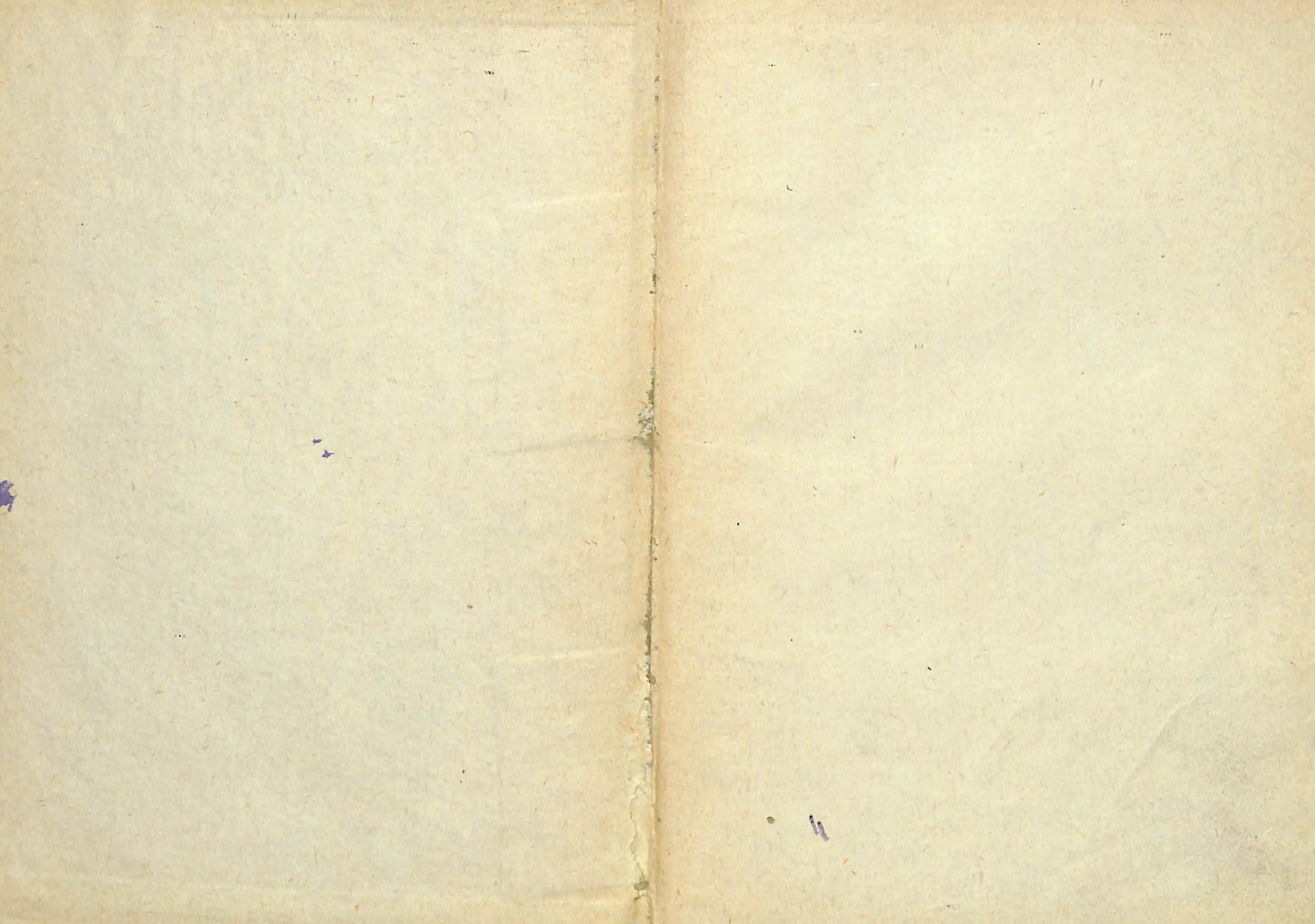

Haus, 4. Semester

891.99

4-75

- 6 NOV 2011

ԱԶԱՏ ՎՇՏՈՒՆԻ

831.00

Վ-75

W

ԼՈՒՍԱԴԵՄԻՆ

(Դրվագ իրական և հերոսական)

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1939

57687

12.08.2013

ՀԱՃԵԼԻ ՈՒ ԲԵՐԿՐԱԼԻ ՅԵ ԳԻՏԵՆԱԼ, ՎՈՐ ՄԵՐ
ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԹԱՓԱԾ ԱՐՅՈՒՆՆ ԱՊԱՐԴՅՈՒՆ
ՉԻ ԱՆՑԵԼ, ՎՈՐ ԱՅԴ ԱՐՅՈՒՆՆ ԻՐ ԱՐԴՅՈՒՆՔ-
ՆԵՐՆ Ե ՏՎԵԼ:

ՍՏԱԼԻՆ

900
40

Ազատ Վշտունի
ՈՒ ՀԱՐԵ
Գիտ Արմ ՍՍՐ, Երևան, 1939 թ.

Ն Ա Ն Ե Ր Գ

*Ինչպիսի՜ հերոս ընկերներ մեռան,
մեռան՝ չկորան:*

Հակոբ Հակոբյան

Իջել եր քախծոտ, դակադեմ աշուն
Հայաստան յերկրի լերկ կրծքի վրա:
Դաժան Դաշնակի դավադիր դաշույն
Դանդաղ խրվում եր կրծքումը նրա:
Տանջված, անարգված և արյունաբախ
Հևում եր յերկիրն իմ հայրենական:
Յեվ ժողովուրդն իմ պայծառ և արի,
Սիրտը խոցոտված արյունոտ վերքով,
Ապրում եր որեք ծանր ու դժվարին,
Անարգ բռնության բռունցքի ներքո:
Յեվ կուտակվում եր իր հոգումն արթուն
Իշխողի հանդեպ ատելության քույն:
Ինչպես յերկնքի յերեսին՝ դանդաղ
Ամպերն են դիզվում գորշ և սևարկու
Ու պատրաստվում են վորոտով բնդալ,
Յեվ սհա շուտով իրար են գարկում,
Այնպես ել սրտումն իմ ժողովրդի,
Փամն եր մոտենում հզոր վորոտի...

Ն Ա Խ Ե Ր Գ

*Ինչպիսի՜ հերոս ընկերներ մեան,
մեան՝ չկորան:*

Հակոբ Հակոբյան

Իջել եր քախծոտ, դալկադեմ աշուն
Հայաստան յերկրի լերկ կրծքի վրա:
Դաժան Դաշնակի դավադիր դաշույն
Դանդաղ խրվում եր կրծքումը նրա:
Տանջված, անարգված և արյունափամ
Հևում եր յերկիրն իմ հայրենական:
Յե՛վ ժողովուրդն իմ պայծառ և արի,
Սիրտը խոցոտված արյունոտ վերքով,
Ապրում եր որեք ծանր ու դժվարին,
Անարգ բռնության բռունցքի ներքո:
Յե՛վ կուտակվում եր իր հոգումն արքուն
Իշխողի հանդեպ ատելության բույն:
Ինչպես յերկնքի յերեսին՝ դանդաղ
Ամպերն են դիզվում գորշ և սևարկու
Ու պատրաստվում են վարտով բնդալ,
Յե՛վ սհա շուտով իրար են գարկում,
Այնպես ել սրտումն իմ ժողովրդի,
Փամն եր մոտենում հզոր վարտի...

Ահա շողշողաց արև Հյուսիսից,
Մեծ Հոկտեմբերի լույսը կենարար,
Հայաստան յերկիրը դյուքվեց լույսից,
Ու հորդեց կյանքի տենչանքը վարար:
Հագար ինհարյուր քան թիվն եր այն:
Մայիս: Զանգվածները վոտֆի յեղան:
Յեղան բռնության դեմ բիրտ ու մոլի
Գավառները վողջ հեռվի և մոտի,
Բանվորներն անվախ հին Ալեքսանդրի
Ապստամբվեցին ու յեղան վոտի:
Մարիզամիշից մինչ Զանգիբասար,
Իջևանից Կարս, Ախտա, Դիլիջան,
Բանվոր-գեղջուկները հագար հագար
Վնուական կովի կրկեսը իջան:
Յեվ կոչը հնչեց ժողովրդային.
— Կեցցե՛ Հայաստանը հորհրդային...

Պայքարումն այն կուռ և որհասական,
Ապստարությանն արյունոտ՝ պարտվեց:
Յերկիրը մի պահ պարտության հասավ,
Բայց ազատության վառ ուղին հարթվեց:
Իշխողը դաժան, սրտումը յերկյուղ,
Մոլեգնած խուժեց և քաղաք և գյուղ,
Ճնշեց Մայիսյան ցատումը, սակայն
Զհանգավ յերբեք հուրը բորբոքուն,

վառ մնաց հրաբուխը մայիսական՝
Իմ ժողովրդի ալեկոծ հոգում:
Յեվ ազատության տենչով ու շնչով՝
Քանի՛ ու քանի՛ խիզախ, մարտնչող
Հերոսներ ընկան պայքարումը կուռ,
Հաղթության անգուսպ հավատով արի,
Քանի՛ մարտիկներ տոկուն, աննկուն՝
Զոհվեցին ճամբին անհաշտ պայքարի:
Յեվ քանի՛ խիզախ բոլշևիկներին
Ահար քշեցին ու բանտը բերին...

Այդ հերոսների շարքումը՝ նրա՛նի,
Նրանի՛ աննկուն մարտիկներ յերեք,
Վորոնի՛ շողացին ինչպես բորբ կրակ,
Հուր շողեր քողին ու մեռան յերեկ:
Զոնում եմ դրվագն այս հերոսական,
Արյունոտ դրվագ վառ և իրական—
Նիզախ Սառգստ Ալլահվերդյանին,
Մարակուռ Բագրատ Ղարիբջանյանին,
Կրրակոտ Մարգիս Մուսաելյանին:
Յեվ հիշատակին նրանց անմոռան
Կերտում եմ ահա հուշարձան մի վես,
Նրա՛նց, վոր յեղան ու խիզախ մեռան,
Վորոնց հուշերով հուզվել եմ և յես...

Ահա շողողաց արև Հյուսիսից,
Մեծ Հոկտեմբերի լույսը կենարար,
Հայաստան յերկիրը դյուքվեց լույսից,
Ու հորդեց կյանքի տենչանքը վարար:
Հագար ինհարյուր ֆսան քիվն եր այն:
Մայիս: Ջանգվածները վոտֆի յելան:
Յեղան բռնուքյան դեմ բիրտ ու մոլի
Գավառները վողջ հեռվի և մտի,
Բանվորներն անվախ հին Ալեֆպոլի
Ապստամբվեցին ու յեղան վոտի:
Սարիզամիշից մինչ Ջանգիբասար,
Իջևանից Կարս, Ախտա, Գիլիջան,
Բանվոր-գեղջուկները հագար հագար
Վնուական կովի կրկեսը իջան:
Յեվ կոչը հնչեց ժողովրդային.
— Կեցցե՛ Հայաստանը հորհրդային...

Պայքարումն այն կուռ և որհասական,
Ապստամբությունն արյունոտ՝ պարտվեց:
Յերկիրը մի պահ պարտության հասավ,
Բայց ազատության վառ ուղին հարթվեց:
Իշխողը դաժան, սրտումը յերկյուղ,
Մոլեգնած խուժեց և ֆաղաֆ և գյուղ,
Ճնշեց Մայիսյան ցասումը, սակայն
Զհանգավ յերբեք հուրը բորբոքուն,

վառ մնաց հրաբուխը մայիսական՝
Իմ ժողովրդի ալեկոծ հոգում:
Յեվ ազատության տենչով ու շնչով՝
Քանի՛ ու ֆանի՛ խիզախ, մարտնչող
Հերոսներ ընկան պայքարումը կուռ,
Հաղթության անգուսպ հավատքով արի,
Քանի՛ մարտիկներ տուկուն, աննկուն՝
Զոհվեցին ֆամբին անհաշտ պայքարի:
Յեվ ֆանի՛ խիզախ բոլշևիկներին
Աֆսար ֆշեցին ու բանտը բերին...

Այդ հերոսների շարքումը՝ նրա՛նք,
Նրանք՝ աննկուն մարտիկներ յերեք,
Վորոնք շողացին ինչպես բորբ կրակ,
Հուր շողեր քողին ու մեռան յերեկ:
Զոնում եմ դրվագն այս հերոսական,
Արյունոտ դրվագ վառ և իրական—
Խիզախ Սոյոպա Ալլահվերդյանին,
Մարակուտ Բագրատ Ղարիբջանյանին,
Կըրակոտ Սարգիս Մուսաեյանին:
Յեվ հիշատակին նրանց անմոռան
Կերտում եմ ահա հուշարձան մի վես,
Նրա՛նց, վոր յեղան ու խիզախ մեռան,
Վորոնց հուշերով հուզվել եմ և յես...

Զանգվի գալարուն ձորի վերևում,

Հին իրանական բերդն է յերևում:

Ու բերդի վտափին՝ վորպես մի լացկան,

Ցնցուտներով ծածկված մուրացկան,

Մերկ կրծփի վրա արյունոտ վերքեր,

Յերևան ֆալաֆն աես խեղն ու խուլ,

Ոգոստոսի բեժ արևի ներքև

Զառանցում է նա հիվանդ ու տխուր:

Զանգվի գալարուն ձորի վերևում,

Հին իրանական բերդն է յերևում:

Ներսուժը բերդի, վորպես չար տեսիլ,

Բանտն է վեր ցցվել բերդի յերեսին:

Յե՛վ հեուց կանգնած կամֆով ցարական,

Իր շուրջն է դիտում աչքով չարակամ

Վորպես մի ծանդարմ՝ բանտն Յերևանի,

Վոր ազատության տենչանքը վանի:

Այս բանտումն ահա, վորպես վանդակում,

Բոլշևիկներին պահում են քազուն:

Գաժան բանտապետն այն որ ցերեկին

Կամերիցն իր մոտ կանչեց յերեփին—

Ալլահվերդյանին՝ բոլշևիկ տոկուն,

Ղարիբջանյանին՝ խիզախ և խոկուն,

Մուսայելյանին՝ կարմիր ապստամբ,

Ու հայտնեց նրանց կարուկ ու վտահ.

— Թողնե՛լ կամերան, պատրա՛տ, անհապաղ

Դուրս գալու դեպի հեռու քանապարհ:

Յերեփ բնկերները լուրջ ու խիզախ,

Ուղղեցին իրենց հայացքը նիզակ՝

Բանտապետի մուք, տարտամ հայացփին.

— Պարոն բանտապե՛տ, ասացե՛ք կարգին,

Ո՞ւր եփ ուղարկում դուք մեզ և ինչո՞ւ:

— Արդեն ասացի: Ձեզ հետ չեմ վիճում:

Ահադ: Ավելին չեմ կարող հայտնել:

Դե՛հ, ուշ է, բուպեն չպետք է վատնել:

— Պարոն բանտապետ կամ բանդիտապետ,

Վորոշել եփ մեր արյունը քափել

Վախկոտի նման, դավադրությամբ նեղ.

Ձեր միտքը շատ պարզ հասկանում ենք մե՛նք:

Ասացին խայթող, հեզնական ծաղրով,

Ապա շուռ յեկան հանգիստ, անխըռով,

Զանգվի գալարուն ձորի վերևում,
 Հին իրանական բերդն է յերևում:
 Ու բերդի վտաֆին՝ վորպես մի լացկան,
 Յնցստիներով ծածկված մուրացկան,
 Մերկ կրծֆի վրա արյունոտ վերքեր,
 Յերևան ֆաղաֆն ահա խեղն ու խուլ,
 Ոգոստոսի քեժ արևի ներքև
 Զառանցում է նա հիվանդ ու տխուր:
 Զանգվի գալարուն ձորի վերևում,
 Հին իրանական բերդն է յերևում:
 Ներսուժ բերդի, վորպես չար տեսիլ,
 Բանտն է վեր ցցվել բերդի յերեսին:
 Յե՛վ հնուց կանգնած կամֆով ցարական,
 Իր շուրջն է դիտում աչքով չարակամ
 Վորպես մի ժանդարմ՝ բանտն Յերևանի,
 Վոր ազատության տենչանքը վանի:
 Այս բանտումն ահա, վորպես վանդակում,
 Բոլշևիկներին պահում են քազուն:

Դաժան բանտապետն այն որ ցերեկին
 Կամերիցն իր մոտ կանչեց յերեֆին—
 Ալլահվերդյանին՝ բոլշևիկ տոկուն,
 Ղարիբջանյանին՝ խիզախ և խոկուն,
 Մուսայելյանին՝ կարմիր ապստամբ,
 Ու հայտնեց նրանց կտրուկ ու վտահ.
 — Թողնե՛լ կամերան, պատրա՛տտ, անհապաղ
 Դուքս գալու դեպի հեռու քանապարհ:

Յերեֆ ընկերները լուրջ ու խիզախ,
 Ուղղեցին իրենց հայացքը նիզակ
 Բանտապետի մուք, տարտամ հայացքին.
 — Պարոն բանտապե՛տ, անացե՛՛ք կարգին,
 Ո՞ւր եք ուղարկում դուք մեզ և ինչո՞ւ:
 — Արդեն ասացի: Ձեզ հետ չեմ վիճում:
 Աֆսոք: Ավելին չեմ կարող հայտնել:
 Դե՛հ, ուշ է, բուպեն չպետք է վատնել:
 — Պարոն բանտապետ կամ բանդիտապետ,
 Վորոշել եք մեր արյունը քափել
 Վախկոտի նման, դավադրությամբ նենգ.
 Ձեր միտքը շատ պարզ հասկանում ենք մենք:
 Ասացին խայթող, հեզնական ծաղրով,
 Ապա շուռ յեկան հանգիստ, անխրո՞ղ,

Ու բանտապետի սենյակիցն յեղան,
 Վերադառնում են դեպի կամերան:
 Բանտի նեղ բակովն անցնում են ահա
 Սրտով պեկո՞ծ, իսկ դեմքով խաղաղ:
 Քայլում են նրանք քայլով հաստատուն
 Յե՛վ միտք են անում, խորհում են, դատում,—
 Անհայտ հանապա՛րհ՝ անորոշ մի խոսք,
 Հավատքի մի կա՞յծ, քե՞ս պատրանք մի սոսկ:
 Նենգ է քշնամին, վախկոտ ու խաբող,
 Բայց դաժանությամբ քիկունքից խփող:
 Կամերաներից հանում են, տանում,
 Սպանում համբին յե՛վ անհետանում:
 Դաշույնի հարված, մաուզերի կապար
 Ամայի վայրում, անհայտ հանապա՛րհ...
 Քայլում են նրանք ու միտք են անում,
 հարհում են, դատում ու չեն իմանում
 Թե ընկերներին ի՞նչ խոսքով ասեն,
 Վար իրենց մահվան վայրկյանն է հասել:
 Ընկերների մտքը՝ կամերայում
 Պետք է վար լինեն, խիզախ ու կայուն,
 Յե՛վ բուշխիկյան խոսքերով վայել
 Համոզել նրանց, ժպտադեմ նայել...

Ոգոստոսի մեղով վերջալույս: Յե՛վ հով
 Քամին է բռնում իր անտես քե՛վով:

Արե՛վի շողերը նրբայերանգ
 Մարում են ահա գագաթին լեռան:
 Քայլում են յերեքը բակով բանտի
 Յե՛վ հոգիներումը հույզեր անքիվ,
 Ա՛յս, վարձա՛ն քաղցր է ապրել ու շնչել,
 Սիրե՛լ ու տենչա՛լ, խնդա՛լ, մարտնչե՛լ...

Մտան կամերան դանդաղ քայլվածքով,
 Դեմքերը խոհուն, խորունկ հայացքով,
 Յե՛վ շրթունքներին քափառիկ մի շող—
 Անվեհերություն ու ժպիտ հուշող:
 Կանգնել են ահա մի պահ անվրդով,
 Լո՛ւտ՝ ընկերներին դիտում են հերքով:
 Մառնարյուն, հանգիստ խոսել են ուզում,
 Սակայն սրտերին տիրել է հուզում:

Կանգնել են ահա յերեքը հանդարտ:
 Բանդարկյալները հայացքներն անբարբ-
 Այրող հարցերի կրակով վառած,
 Յերեքի խոհուն աչքերին հառած—
 Մի սե՛վ, չարագույժ լուր են գուշակում,
 Ամեն միտքը մի յե՛լք է մշակում,
 Յե՛վ ամեն մի սիրտ շաչում է, խփում,
 Ինչպես ովկիանն է հողմահույզ ծփում:

Լուսիքն արևի պահ: Վարձա՛ն է յերկար
Մղձավանջային վարկյանը ներկա:
Վայրկյանը դարի ընթացքով հոսեց,
Մինչև Ստյոպան վնասկան խոսեց.

— Բանտապետն ասաց, պատրա՛ստ, անհասպող
Յեկե՛ք վար գնա՛ք հեռու նանապարհ:
Ուրեմն, ընկերներ՛ր, ուզում եմ ասել,
Վար մեր բաժանման վայրկյանն է հասել:
Յեկել եմ վերջին հրաժեշտի համար:
Պի՛նդ կացե՛ք, տղե՛րք, ու կացե՛ք համառ:
Ուրեմն համբուրվեմք, ուշ է, անհասպող
Գրնալու յեմք մեմք անհայտ նանապարհ:

Ընկերներն ահա յերեսունյեվյոթ
Հե՛վում են, չկա լուսամուտ յե՛վ ող:
Հայացքներ ահա շողուն գայրույթով,
Ու սրտեր, ասես, ովկիաններ վրդով:
Խոսում են նրանք կիսաձայն, ծածուկ,
Արդյո՞ք ամեն մեկն ի՞նչ է մտածում,
Արդյո՞ք համաձայն են իրար թե՛ վոչ,
Հարցնում է հուզված ընկեր ընկերոջ:
Ընկեր ընկերոջ միտքը գուշակեց,
Ընկեր ընկերոջ միտքը մշակեց,

Յե՛վ ահա ամենք մեկ միաձայն
Վնասկան խոսքով իրար միացան.

— Անբաժան եմք մեմք, չեմք թողնի ձեզ, վո՛չ,
Կմեռնենք մեկտեղ, կամ կմնանք վողջ:

Իսկ Ալահվերդյանն անվարան, կտրուկ
Խոսեց, համոզում է նրանց, խնդրում.
— Գիտե՛նք, յերեքիս մահ է սպասում,
Բայց ինչո՞ւ համար գոհ տանք քառասուն:
Անգե՛ն եմք, բանտում, չեմք կարող հայթե՛լ,
Ու ձեզ էլ մեզ հետ այստեղ կշարդեն:
Վարձան քիչ գոհ տանք՝ մեր գործն է շահում,
Ուրեմն, ընկերներ՛ր, մեզ գո՛ւր ե՛ք պահում:

Յերեսունյեվյոթ ընկերները՝ մեկ .
Վնասկան ձայնով կրկնեցին—Յերբե՛ք,
Զուր ե՛ք համոզում, չեմք թողնի ձեզ, վո՛չ,
Կմեռնենք մեկտեղ, կամ կմնանք վողջ:
Մեմք՝ յերեսունյոթ, դուր՝ միայն յերեք,
Մե՛ծամասնուրջան յենթակա յեղե՛ք:

Յերեքը՝ հուզված է միտք են անում—
Բաղք է ու վարձա՛ն վե՛ն ընկեր անուն,

Ընկեր, վոր գինվոր է կուռ և արի,
Նոր կյանք կառուցող մեծ գաղափարի,
Վոր չի խնայում և իր կյանքն անգին,
Մոտիկ ընկերոջ վտանգված կյանքին:

Կամերաների միջանցքումն յերկար
Վտնանալն լավեց: Հսկիչն էր յեկավ
Նայեց դռներին կամերաների,
Վորոնք ամուր են, անյեխանելի,
Աեսն, վանդակներ յերկաթյա ցանցով,
Առյուծների ուժն ու քափը սանձող:

Իսկ առյուծները հպարտ, սառնարյուն,
Յերկաթացանցիցը դուրս են նայում:
Նայում են տեսնում միշտ, ամեն անգամ
Նույն տեսարանները սովորական:
Նո՛ւյն հսկիչը, նո՛ւյն յերկար միջանցքում,
Վոր յերկու անգամ որվա ընթացքում
Բացում է դուռը փակ վանդակների
Յե՛վ դուրս է հանում բանտարկյալներին:
Յե՛վ վաղ լուսադեմ և իրիկնաժամ,
Հետո, յե՛տ, դեպի վանդակը դաժան:
Որվա մեջ յերկու անգամ գրոսանք,
Բանտարկյալների նույն յերթն ու հոսանք:
Նո՛ւյն միջանցքը, նո՛ւյն կեղտոտ հատակով,

Նո՛ւյն ծանոթ դեմքերը լուրջ, կատակող:
Յե՛վ հսկիչն ահա ուշադիր, գգույշ,
Միջանցքումն իրեն անվախ է գգում:
Բանալիների կապոցը ձեռքում,
Ու միշտ տաղտկալի նույն յերգն է յերգում:
Հսկիչը նորից դռնից դուռ անցավ,
Վանդակների դուռը բացեց դարձյալ:
Զբոսանքի պահ: Միջանցքումն անող
Զբոսում են այժմ ընկեր ու ծանոթ:
Կալանավորները ֆաղափական
Շրջում են դանդաղ խմբովին և կամ
Քրեյականներն են մոտիկանում,
Նրանց զբույցին լուռ մտիկ անում:

Մի ամիս արդեն բանտումը դաժան,
Քրեյականներն անցնում են ֆաղժամ,
Զբոսանքների կարևատե՛վ պահին
Դիմում են նրանք միշտ Սոյոպային,
Ալլահվերդյանը խոսքերով հմուտ
Լուսավորում է նրանց միտքը մուր:

Ահա յերեֆին մտտեցավ Սեթոն
Ու սիրով նայեց յերեֆին հերթով,
Քայլում է նրանց կողքին, միասին,
Պատմում է նրանց իր կյանքի մասին.

— Գյուղում կար հարուստ մի մարդ-բորենի,
Ուներ վոչխարներ, արտեր ցորենի,
Նրա մտա հովիվ դարձա վոզջ տարի,
Պահեցի նրա հոտը վոչխարի:
Վարձաբու ուզեցի՝ տարին լրացավ,
Բայց այդ անհոգին մերժեց, ուրացավ:
Ու յեկա քաղաք, տրվի դատարան,
Տըվի դատարան, ինձ յեկան տարան,
Ինձ յեկան տարան մի լա՛վ շարդեցին,
Մի լավ շարդեցին ու յետ նամբեցին:
Տխուր ու տրտում դարձա յեկա գյուղ,
Հագիս տրորված, սրտումբս՝ յերկյուղ,
Յերեխեխ սոված ու կիներս հիվանդ,
Վա՛յ դաշնա՛կ, քանդվի՛ քո դասն ու դիվան:
Ու մի մուք գիշեր, յերբ գյուղն եր քնած՝
Մատանան կոզբու բզեց ու գնաց,
Չարքնեցի խոով գիշերվա քնից,
Յելա գետնափոր մեր թոնրատնից,
Փռչոցովն անցա քաղուն ու ծածուկ,
Կոխ տվի հարուստ բշնամուս ածուն,
Յորնի ամբարին հասա, շունչ առի,
Յեվ իմ բշնամու դատաստանն արի,
Յեա կրակ տվի թաց նավթաշորով,
Մարաբը վառվեց մքին գիշերով:

Պատմությունս ահա այս է իրական,
Բանտումն եմ վորպես մի քրեական:
Մեզանից մի խումբ մարդիկ ձեզ հարգող,
Անվեհեր կամֆով, և մաֆուր վարձով—
Նստել են վորպես «քրեականներ»,
Դաշնակներն են մեզ այդպես անվանել:
Բանտումը դուք մեզ ուսուցիչ յեղաք,
Չեր եերոսության մենք ել ենք տեղյակ,
Մենք գոհ ենք յեղել կարգերին պոռնիկ,
Մենք ել կմեռնենք, բայց ձեզ չենք թողնի...

Հանկարծ բանտապետը մտավ միջանցք,
Յցվեց միջանցքում հասակով միջակ,
Հոնքերը կարմիր աչքերին իջած,
Անխոս ու խոժոռ նա կանգնեց մի պահ,
Միջանցքն է դիտում հայացքովն իր պաղ:
Ու բանտապետի յետևից, քիչ անց
Ձինված պահակներ խուժեցին միջանցք:

— Ասացե՛ք, ո՞ւր են յերեքը ու թող
Պատրաստվեն գնանք, մքնում է շուտով:
Խլացե՞լ եք դուք, կամ չե՞ք հասկանում,
Ինչո՞ւ իմ հարցին չեք պատասխանում:

— Գյուղում կար հարուստ մի մարդ-բարեկի,
Ուներ վոչխարներ, արտեր ցորենի,
Նրա մտն հովիվ դարձա վողջ տարի,
Պահեցի նրա հոտը վոչխարի:
Վարձքս ուզեցի՝ տարին լրացավ,
Բայց այդ անհոգին մերժեց, ուրացավ:
Ու յեկա քաղաք, տըվի դատարան,
Տըվի դատարան, ինձ յեկան տարան,
Ինձ յեկան տարան մի լա՛վ ջարդեցին,
Մի լավ ջարդեցին ու յետ նամբեցին:
Տխուր ու տրտում դարձա յեկա գյուղ,
Հոգիս տրորված, սրտումըս՝ յերկյուղ,
Յերեխեք սոված ու կինըս հիվանդ,
Վա՛յ դաշնա՛կ, քանդվի՛ քո դատն ու դիվան:
Ու մի մուր գիշեր, յերբ գյուղն էր քնած՝
Սատանան կոզքս բզեց ու գնաց,
Չարքնեցի խոով գիշերվա քնից,
Յելա գետնափոր մեր թոնրատնից,
Փողոցովն անցա թագունն ու ծածուկ,
Կոխ տվի հարուստ քշեմուսն ածուն,
Յորնի ամբարին հասա, շունչ առի,
Յեվ իմ քշեմուսն դատաստանն արի,
Յես կրակ տվի թաց նավթաշորով,
Սմբարը վառվեց մթին գիշերով:

Պատմությունս ասա այս է իրական,
Բանտումն եմ վորպես մի քրեական:
Մեզանից մի խումբ մարդիկ ձեզ հարգող,
Անվեհեր կամեով, և մաքուր վարքով—
Նստել են վորպես «քրեականներ»,
Դաշնակներն են մեզ այգպես անվանել:
Բանտումը դուք մեզ ուսուցիչ յեղաք,
Ձեր հերոսության մենք ել ենք տեղյակ,
Մենք գոհ ենք յեղել կարգերին պառնիկ,
Մենք ել կմեռնենք, բայց ձեզ չենք քողնի...

Հանկարծ բանտապետը մտավ միջանցք,
Յցվեց միջանցքում հասակով միջակ,
Հոնքերը կարմիր աչքերին իջած,
Անխոս ու խոժոռ նա կանգնեց մի պահ,
Միջանցքն է դիտում հայացքովն իր պառ:
Ու բանտապետի յետևից, քիչ անց
Ձինված պահակներ խուժեցին միջանցք:

— Ասացե՛ք, ո՞րն են յերեքը ու թող
Պատրաստվեն գնանք, մքնում է շուտով:
Խլացե՛լ եք դուք, կամ չե՞ք հասկանում,
Ինչո՞ւ իմ հարցին չեք պատասխանում:

Բանտարկյալները լավ են հասկանում,
Բայց բանտապետին չե՛ն պատասխանում:

Բանտապետն ահա դարձավ մտախռի,
Ու սիրտը լցվեց գայրույթով, վախով:
Ամպեր են կիտվում, հասկանում է նա,
Բուռն են պատրաստում բանտումը հիմա:
Իսկ անգլիացի մեծ կապիտանը
Հրամայել է, ինչպես իր տանը,
Դաշնակ Բյուրոյի ծածուկ մի նիստին,
Ներքին Գործերի պարոն մինիստրին.
— «Բոլշևիկներին մաքրել խիստ քաղուհ,
Զգո՛ւյ՛շ, չիմանան Մոսկվան ու Բագուհ»...

Բանտապետն ուղիղ միջանցքովն անցավ,
Միջանցքը բանտի քվում է անծայր:
Վորոնում է նա նրանց՝ յերեքին,
Վորոնց կանչել էր նույն որ ցերեկին,
Վոր պատրաստվելին իսկույն, անհապաղ
Գնալու դեպի անհայտ քանապարհ,
Տվել էր նրանց կրտրուկ հրահանգ,
Բայց ժամեր անցան ու չեկան նրանք:

Միջանցքի ծայրումն յերեքը ահա
Ընկերների հետ կանգնել են խաղաղ:

Յերեսով ժպտուն ու հագով անդորր,
Անվեհերության հմայիչ խանդով:

Բանտապետն ահա յերեքին տեսավ:
Արագ քայլերով նրանց մոտեցավ:
Ահա՛ և նրանք, մոտիկ են արդեն:
Ահա՛ կանգնեցին նրանք դեմ առ դեմ:
Անհաշտ, վոխերիմ վոսախներ իրավ:
Մի պահ գուսպ, անխոս չափում են իրար:

Աչքերը կապույտ՝ գույգ ծավի հակինք,
Յերեսը վորպես շող առավոտյան,
Շագանակափեր և արծվափեր
Ու խրոխտ կանգնել է Ալլահվերդյան:
Նա Վրաստանիցը մենշևիկյան
Ափսարվեց առմիշտ, Հայաստան յեկավ:
Մայիսյան ցույցին նա Յերեանում
Ստացավ խիզախ հերոսի անուն:
Վառ, հրաբորբոք ու պերն տրիբուն,
Խոսքը՝ քեժ գնդակ ու չեր վրիպում:
Մայիսյան ցույցին ծփուն փողոցով
Յերք ըմբոստ յերգեր բարձրը քնդացին,
Դաշնակների թույլ սրտերն էր խոցում
Սոյոպայի նառն, ասես, գնդացիք:
Նա՛ Ալլահվերդյան աշխատող անդուլ,

Կոմկուսակցութեան անդամ՝ յեռանդուն,
Նա ընդհատակյա ղեկավար եր կուռ,
Բռլշևիկ համառ, մարտիկ աներկյունդ:
Մայիսից հետո՝ խոր ընդհատակում
Եր կյանքի հետն եր հանախ կատակում,
Ու միշտ հուսավառ, պայքարով անդուլ
Գաշնակ բռնութեան հիմքերն եր քանդում:
Պայքարող եր նա խի՛ստ վտանգավոր,
Բռնեցին նրան խորամանկ դավով:
Կանգնել է ահա խրոխտ, հմայուն,
Բանտապետն ու նա իրար են նայում:

Ստյոպայի մտը կանգնած ահա՛
Ղարիբջանյանը՝ քիսադեմ, խաղաղ:
Սև ու խիտ մագով, աչքը՝ սև ածուխ,
Վոր լուրջ ու՛ խոհուն չորս կողմն է ածում:
Չարքաշ գյուղացու զավակ է, մանկուք
Տեսել է գրկանք, սև որեր ու սով,
Գիմացել է նա բռնութեան անգութ,
Միտն սրտել է գալիքի հուշով:
Հետո՛ ուսուցիչ, բռլշևիկ սիրված,
Չորս Հաննարների տեսութեամբ գինված:
Չինում եր մարդկանց մտքով ու փորձով,
Լենինի գծած տեսութեամբ, գործով:
Յե՛վ ընկերներով անվախ, բռլշևիկ—

Նա Ալեքսանդրով պայքարի յեղով:
Խշխանութեան դեմ անարգ, գարշելի—
Յատուրը ծփաց վորպես հորդ սելավ,
Յե՛վ հարթվեց կովի նոր ու վառ ուղի:
Կանգնած է հիմի խոհուն և ուղիղ:

Ահ՛ա կրակոտ և ինքնավստահ
Յարի բանակի ղժգոհ մի սպա—
Գանիկներդ Սիրիբյան գնդում,
Հետո յետ դարձավ հայրենիք տուն:
Ռազմական մինիստրը դաշնակցական
Նախկին կապերով հայրենակցական
Ծանոթ եր սպա յերիտասարդին:
Յերբ մինիստրները մի որ հարբեցրին,
Հրրամանատար նրան կարգեցին,
Մեծարանքներով փեռն ու պատիր—
«Վարդան գորավար» զրբահայտի:
Նա զավակ եր մի գեղջուկի անհող,
Զգվեց կարգերից վայրագ ու վանող:
Յերբ Ալեքսանդրի բանվորներն ամբողջ
Գայլեցին զինված պայքարի գամբով,
Նա պատրանքներիցը սին՝ սքափվեց,
Գաշնակ կարգերի դեմ ապստամբվեց:
Յերկաքագծի յերկայնքումը ճիգ,
Ապստամբութեան վորպես մի հրճիգ—

«Վարդան գորավար»-ը խրոխտ սուրաց,
Դրոշակը կարմիր՝ գլխին հուրհուրաց:
Մուսայելյանը զբրահապատում՝
Ընկերների հետ հանդուզն և ուշիմ—
Վարում էր կռիվը կուռ և հատու,
Հրաման էր տալիս ապստամբ ուժին:
Ալեքսոյ: Մայիս: Արշան քանապարհ:
Դարձավ նա կարմիր հրամանատար:
Քանտապետի դեմը հիմի կանգուն,
Լայն քակատ, մագերը խիտ ու գանգուր,
Աչքերը՝ պայծառ և խորունկ ու սև,
Թիկնեղ, ամրակազմ, հաստատուն ուսեր:
Ինքն էլ է կարծես մի զբրահապատ,
Կեցվածքը հաստատ, վստահ ու հայարտ:

Քանտապետն ինչո՞ւ շփոթվեց, ստոեց,
Ու տարտամ հայացքը գետնին հառեց:
Յե՛վ ապա կրկին դարձավ աներեր,
Հայացքը գետնիցը թռավ վերե՛վ:

— Խռովարարնե՛ր կարմիր Մոսկովի,
Դանակը հասավ արդեն վոսկորին,
Յեկա՛ք կամերան, չվերադարձա՛ք,
Տված հրամանըս դու՛ք չհարգեցի՛ք,
Ուրեմն, այդպիսով գործեցի՛ք հանցանք,

Ինձ՝ բանտապետիս դու՛ք անարգեցի՛ք:
Մի՞թե ձեզ պետք էն նորանոր փաստեր,
Վոր զգա՛ք որենի՛ք յես եմ այստեղ:
Ուզեմ կմորթեմ, ուզեմ կջարդեմ,
Իմացա՛ք, նո՛ւ, լա՛վ յես այդպես մարդ եմ:
Իշխանութե՞մը — այդ յե՛ս եմ՝ ահա,
Յե՛վ համբերելու շատ ել սովոր չեմ,
Ովքեր միտք ունեն, վոր ինձ հետ խաղան,
Նրանք բոլորն ել անդարձ կկորչեն:
Հա՛մմեցիր, ինձ հետ թե անես կատակ,
Կատակ անողին կանեմ շանատակ:
Ձեզ հետ խոսում եմ կիրք, մարդավարի,
Յե՛վ վոչ թե նման տխմար տավարի:
Միջանցի՛ցը դո՛ւրս յեկե՛ք անհապաղ
Մե՛զ հետ միասին, ընկե՛ք քանապարհ:

Մի շշուկ անցավ միջանցումը լուռ,
Քանտարկյալներն էն խոսում իրար հետ,
Իրար են նետում հայացքները հուր,
Ու փորձում են դեռ իրենց գուսպ պահել...

Հեզնոդ մի ժպիտ յերեֆի դեմքին,
Նայում են շիտակ բիրտ բանտապետին:
Հայցքները սուր, սլաֆներ նետի,
Խրվում են սրտումը բանտապետի:

Իսկ բանտապետի հայացքն ամպամած
Ու շփոթ՝ գետնին խոնարհվեց կամաց:
Սարսուռ են ազդում աչքերը նրանց,
Վարոնք հառել են ահա իր վրա...

Յեվ անպատասխան քողներով նրան
Յերեքը՝ հաստատ մտան կամերան:
Մտան կամերան մի կարն ժամանակ,
Վար Անդրբլուրային գրեն մի նամակ,
Ու մի էանի խոսք խիստ անհրաժեշտ
Բոլորին՝ ապա տան վերջին հրաժեշտ:

Յերեքը հանկարծ մի միջ են լսում:
Ազմուկ, աղաղակ բարձրացավ դրսում:
Ո՞վ եր միջանցքումը նչաց, այն ո՞վ
Գոռում է հուզված, ահավար ձայնով.
Իրենց բոլշևիկ ընկերն է խոսում,
Ամպրոպի վարտա է ձայնը նրա,
Վար կայծակնաշող գայրույթով հոսում
Շաչում է ամբողջ միջանցքի վրա.

— Լսեցեք, չե՛նք տա և վո՛չ մի զիջում,
Սպառնում եք դուք, անոգո՛ւտ և գո՛ւր,
Պարոն բանտապետ, գո՛ւր տեղն եք վիճում,
Մենք հասկանում ենք ձեր ոճի լեզուն:

Ուրիշ ձայներ են հնչում բոբրոֆուն.
— Ջա՛ն, տղերք, հա ջա՛ն, մեռնեմ ձեր հոգուն:
— Պի՛նդ կացեք, տղերք, ինչ էլ վար անեն,
Յերեքին չտանք բանտիցը տանեն:
— Մեր դիակների վրայով միայն
Կարող եք խլել ու տանել նրանց:

Յեվ ահա բանտի բոլոր կողմերից,
Ներքևի հարկից ու նկուղներից,
Բանտարկյալները չորս թե հինգ հարյուր,
Սրտերումը բոց, մրրիկ ու արյուն,
Ճչում են, կանչում բարձրաձայն, ահեղ.
— Թող չտա՛ք տանեն, չքողեն՛ք տանեն:

Բերանից բերան, ակամջից ակամջ
Հնչում է, լսվում մարտական մի կանչ.
— Թող կորչե՛ն նրանք՝ դաշնակները նենգ,
Մեկտե՛ղ կմեռնենք, անբաժա՛ն ենք մենք:

Յերեքը ներսից մոտեցան դռան,
Ուզում են դուրս գալ միջանցքը նրանք,
Ընկերներն ահա շտապով հասան.
Կանգնեցին դռան շեմքին անսասան.
— Չե՛նք քողնի, կացեք նե՛րս, կամերայո՛ւմ,
Ընկերներ՛ր, մե՛նք ենք ձեզ հրամայում:

Ներսից տեսնում եմ, լսում եմ "հստակ,
Այժմ «Բրեական» Մեքոն է վատահ
Բանտապետի դեմ կանգնած համարձակ,
Վարպես կուտակված գայրույթի արձան,
Յե՛վ ձայնը նրա զըրընգում է զիլ.

—Նրանց փոխարեն սպանիր մեզի՛,
Ալլահվերդյանին քույլ չե՛նք տա տանես,
Մուսայելյանին չե՛նք տա սպանես,
Դարիբջանյանին նույնպես չե՛նք տա քեզ,
Թեկուզ կատաղես, քեկուզ տրափվես:

Բանտապետի ձեռքը կողքը գնաց.
— Շանաստա՛կ կանեմ քեզ, շնից ծնա՛ծ,
Վարձուաց, ձեռքը՝ մանուկների կոթին,
Բայց ձեռքն յետ քաշեց, տնտղեց գոտին.
Բեխերն վոլորեց ու յեկավ ուշքի,
Կրկին վարձուաց նա ձայնով ուժգին.

— Դուք խոսվարար որինագանցե՛ք,
Մերժո՞ւմ եք նրանց մեր ձեռքը հանձնել:
Թույլ չե՞ք տա տանեմ, լա՛վ, բո՛ւնտ եք սարքել,
Յես ձեզ կստիպեմ իմ կամքը հարգել:

Բանտապետն ահա պահակներն էլ հետ,
Վարպես աղեղից սլացող մի նետ—
Միջանցքի դռնով սլացավ դրսև:
Իսկ դուրսը գիշեր ու խավար է սև:

Միջանցքումը՝ խուլ ժխոր և աղմուկ,
Կալանավորներն իրար են խառնվում,
Իրար են նետում հայացքներն աշխույժ,
Մեկը մյուսին մի կողմն է քաշում,
Մեկը մյուսին խոսում է ինչվոր,
Թե կվերջանա այս դեպքը ինչո՞վ,
Ի՞նչ պետք է անել հիմի, քող ասեմ,
Պետք չե՛ դեպքերի յեկին սպասել:

Բանտարկյալների հնգյակի անդամ
Մի ընկեր գտուաց բարձրը, բայց դանդաղ.

—Ներսից պինդ փակել դուռը միջանցքի,
Շարքեցե՛ք յետև քախտեր, աքռուներ,
Զքողնել հա՛նրա մուտքի կամ անցքի,
Վոչ վոքի դրսիցը ներս չքողնել:
Մենք բանտարկյալներըս քաղաքական
Բանտումն ընտրել ենք հնգյակ՝ մի մարմին—
Գաղտնի ժողովում մեր հավաքական,
Մարդիկ՝ վարունց դուք գիտե՛ք մի առ մի:

Ա՛րդ անգ է դիմում հնգյակը հիմի,
Միասին լինենք ու լավ կլի՞ծի
Մեզ համար, ընկեր ֆաղափականնե՛ր,
Հենց հիմակվանից հացադուլ անել:
Քաղափականնե՛ր, ո՞վ է համաձայն,
Յերեսունհյո՛ք: Միաձայն անցավ:

— Ինչո՞ւ մեր ձայնն էլ չե՛ք փվեարկում,
Քրքեակա՞ն ենք, հա՞, մեզ չե՞ք հարգում:
Մեր մեջ կան, նի՛շտ է, դեռ մարդիկ անբան,
Վոնրագործ, անդեմ և վատահամբավ,
Բայց կան և մարդիկ այստեղ՝ բանտ նստած,
Վորոնք ազնիվ են, անձնվեր, վստահ:
Մենք էլ ենք ահա անգ հետ համաձայն,
Ասում է Սեթոն ձայնով համարձակ:

Բանտարկյալներիցը քրքեական
Մի խումբ՝ անկյունում դեռ վիճում է տափ,
Նրա շարփերումը դեռ մարդիկ կան
Գողեր, շորթողներ, ստոր, անգիտակ.
Նրանք համաձայն չեն ու չեն լինի—
Այն ինչ վոր Սեթոն ասաց հենց հիմի...

Դուռը միջանցքի փակվեց յերկաթով,
Յետևը շարվեց սեղան և արոռ,

Թախտեր ու սնդուկ և ապա ֆիչ անց
Տիրեց լուրջյուն: Ամայի միջանցք:
Կալանավորներն ահա՛ դեմ առ դեմ
Կամերաներում ֆնել են արդեն:
Լսվում է մեկ-մեկ խոր ու խուպուտ հազ,
Հևում է կարծես մի ֆնած հովազ:
Մեկը տենդում է խոր գառանցանքում,
Բռնել են, կարծես, ինչ վոր հանցանքում,
Ուզում է մի կողմ հրել բռնողին,
Մի գարկ է տալիս ընկերոջ կողին:
Մեկը ֆնի մեջ ունում է, լալիս,
Իր հիվանդ վորդու անունն է տալիս:
Հևացող կրծքեր, մրմունջ ու շշուկ
Նավթի նրագի աղոտ մշուշում:
Յե՛վ ահա այսպես շարփով՝ դեմ առ դեմ
Կամերաներում ֆնել են արդեն:

3

Գիշեր է խաղաղ: Դաշտն Արարատյան
Փովել է վորպես հուշերի մատյան:
Յերկնֆից լուսինն է կախվել անթել,
Ինչպես պղնձյա հնամաշ կանթեղ,
Յե՛վ լույս է տալիս մատյանի եջին,
Եջին՝ արյունոտ հուշերով վերջին:

Ու գիշերն ասես պատմարացն արքուն,
Լույսի տակ չոքած մատյանն է կարդում:

Այնտեղ՝ մոտակա ձորակումը խոր,
Լսվում է կարծես աղմուկ ու ժխոր:
Ձորակումը խոր մշտահոս Ջանգուն,
Աղմկում է հար հուզված և անհուն:
Յե՛վ ինչպես մի մայր մեռած զավակի,
Մորմոհում է նա տխուր, ցավագի՛ր:
Ու մերթ մոլուցֆով, ցասումով լեցուն,
Վշտից խելահեղ՝ ակերն է ծեծում:

Լուսնկա գիշեր: Ձորի վերևում
Հին, իրանական բերդն է յերևում:
Ու բերդի ներսում, մռայլ մի տեսիլ—
Բանտն է վեր ցցվել բերդի յերեսին:
Հին բանտի վերև պատի յերկայնֆում
Զինված պահակներ հսկում են անհուն:

Բանտի միջանցֆի ճախ քևի վրա
Կա առանձնացած մի մեծ կամերա:
Այնտեղ ֆառասուն մարտիկներն արծիվ,
Գլուխներն յերբեֆ չորին բարձին:
Նստել են նրանֆ անհուն ու լարված,
Խրոխտ, մարտական խոհերով տարված
Խոսում են, վիճում, գիջում ու կրկին

Հարցեր նորանոր, հուզմունֆն ու գրգիռ:
Ճրագը նավթի՝ պատի վերևում,
Ցանում է ներֆև ցուֆեր յերերուն,
Դալուկ ցուֆերի տակը նբագի
Կազմում են նրանֆ կովի ծրագիր:

—Հեռագրատան դեռ ունենֆ մի ընկեր,
Վոր դեռ քշումու նանկը չի լինել,
Ճամբովը ծածուկ վաղ առավոտյան
Լուր կտանֆ նրան, վոր տեղյակ լինի,
Թող պայմանական հեռագրովը նա
Թիֆլիս մեր ծանոթ հասցեյին դիմի:
Թիֆլիսը նույնպես հեռագրով զազտնի—
Մեր մասին շտապ կարգով թող հայտնի
Մոսկվա կըրեմլ, ուղիղ Լենինին,
Մոսկվա Լենինին կամ Ստալինին:
Խիստ հարցապնդում թող անի Մոսկվան
Դաշնակ ջոջերին, վոր նրանֆ սուկան...

Նայեցին իրար հուզված, հիացան:
Առաջարկն անցավ լրիվ, միաձայն:

—Զձերբակալված ու դեռևս ազատ
Ընդհատակ մտած ընկերներ դեռ կան,
Յե՛վ համակրողներ հազար ու հազար,
Մայիսին մեզ հետ պայֆարի յեկան:

Եգուց առավոտ մենք նրանց լուր տանք,
Վոր սպառնում է յերեւին վտանգ:
Թագստոցներիցն եգուց թող դուրս գան,
Թող կազմակերպեն բողոքի ցույցեր,
Ու թող թշնամին մեր ուժը զգա,
Այսպիսով կանխենք վտանգը զուցե:

Մուսայելյանը խոսողին սաստեց.
— Այդ անմիտ բան է և վնասակար:
Մենք բոլորս ահա նստած ենք այստեղ,
Բանում, իսկ նրանք ազատ են, սակայն
Թշնամուց ծածուկ, խոր ընդհատակում
Աշխատում են լուրջ, անխոց, անդադրում:
Յեվ Ալեքսանդրում և Յերևանում,
Գիտենք, դժվարին գործեր են անում,
Բազմի, Թիֆլիսի հետ պահում են կապ,
Յրված ուժերն են հավաքում և կամ
Հենց Հայաստանի ամեն գավառում—
Ապստամբության կայծեր են վառում:
Մեր ընկերները պետք է դեռ մնան
Թագուն, թշնամու աչքերին՝ անտես,
Մինչ հասունանա ժամը հատուցման,
Իսկ դու միտք ունես այդ գործը քանդե՞ս:
Կգա այն որը, յերբ կովի ժամին,
Փռչի կդառնա լկտի թշնամին,

Իսկ դու ուզում ես, վոր գործը վիժի՞,
Պատմությունը մեզ անե՞ծֆն՞վ հիշի:

Ընկերոջ խոսքը սրտերին դիպավ:
Լո՛ւտ է կամերան, յերագուն մի պահ:
Թոչում են ահա մտքերը յետուն
Վանդակի ներսիցը հեռո՛ւ հեռուն:
Մտքի աչքերով և հստակ կերպով
Տեսնում են ահա՛ Ալեքսանդր-Գեպուն,
Ահա բանվորներ՝ աշխատող բազուկ:
Վրեժով լցված և իրավագուրիկ:
Բորբոքված հոգով գեղջուկներ բազում,
Վորոնք յերջանիկ կյանք են յերագում
Ահա բողոքիկ ընկերներն իրենց
Մարտիկներ անվախ գաղափարի մեծ,
Վորոնք թշնամուց ծածուկ և համառ
Աշխատում են այժմ գալիքի համար...
Թոչում են ահա մտքերը յետուն
Վանդակի ներսիցը հեռո՛ւ հեռուն...

Լույսը նրազի պատի վերևում
Դողդողում է դեռ թույլ ու յերերուն:
Ալլահվերդյանը նստած առանձին,
Նամակ է գրում սրտի սիրածին:

—«Թանգագին ընկեր, սիրելի Նինա՛,
Նամակըս ձեռքիդ կարդում ես հիմա,
Յեվ հիշում ես մեր հուշերը անուշ,
Կարաասվես գուցե անոց և անուծ:
Սակայն, իմ ընկե՛ր, իմ սիրած աղջի՛կ:
Սրտայի՛նդ յեղիք, տխրելը լավ չի՛,
Յեղիք դիմացկուն և հոգով արի,
Թող քո աչքերի լույսը չմարի,
Յեղիք անվհատ ու յեղիք կայուն:
Թող չմորմոհի սիրտըդ զգայուն:
Ձե՞ վոր, իմ անգի՛ն, դու ուժեղ ես, քաջ,
Ուրեմն լսիր պատմությունըս կարն:
Վաղն առավոտյան և կամ ցերեկին,
Հանում եմ բանտից ախար եմ քշում
Բանտարկյալներից, կարծեմ, յերեֆին—
Բայագե՞տ, Սեվա՞ն, այդ լավ չեմ հիշում:
Բանտարկյալները բունտ բարձրացրին,
Վողջ գիշերն առանց քուն անցկացրին,
Թույլ չեն ուզում տալ բանտիցը հանեն
Այդ ընկերներին՝ ցանապարհ տանեն:
Չո՛ւր ե, կարծում եմ, յեռանդ սպառել,
Բանտարկյալներին բանտում կսպանեն:
Այդպես, Նինա՛ ջան, վշտին դիմացիր,
Տանում եմ ուրեմն եգուց, իմացի՛ր,
Մեր Ղարիբջանյան Բագրատին, գիտե՛ս,

Յեվ Մուսայելյան Սարգիսին նույնպես,
Տանում եմ և ինձ՝ քո Սոյոպային,
Նրան, վոր սիրում ե քեզ՝ Նինային:
Համոզված յեղիք, վոր հանդես մահի,
Վախկառի նման յես ինձ չեմ պահի:
Մահվան աչքերին կնայեմ անդարբ,
Բոլշեվիկի պես համարձակ, անդող:
Ձե՞ վոր յես գիտեմ, վոր արյունը մեր
Հեղավոյության բերում եմք նվեր:
Գնում եմք ուրեմն եգուց դեսի մահ:
Քեզ վերջին համբույր, իմ անգի՛ն Նինա՞...»

Վերջացրեց նամակը հակիրճ գրած:
Ձգեց կարոտով մի հայացք վրան:
Հայացքը դարձավ յերագուն, քեքև,
Սարսուռ ու կարոտ, ասողաշող յեթեր...
Հետո մեղմորոր և լուռ ծիծաղեց,
Խնամքով, դանդաղ նամակը ծալեց:
Յեվ հուշատետրիցը պոկեց դարձյալ
Թղթի մի քերթիկ անգիր ու մաքուր,
Ու կրկին նամակ ե գրում անձայն
Դուրս՝ ընկերներին աշխատող քագուն:
Յուցմունք ե տալիս նրանց կարեվոր—
Կոմունիստական կուռ աշխատանքի,
Թղթին ե հանձնում խոհերն արեվոտ—

Իր պայծառ հոգու և տոկուն կամփի...

Վերջացրեց: Ահա գրում ե նորից
Յերկար մի նամակ փաստերով լեցուն
Կոմունիստական Անդրբյուրոյին—
Վերջին անցֆերի լրիվ գեկուցում...

Բագրատն ու Սարգիսը նույնպես արթուն,
Նստած մեկուսի, անխոս, մի անկյուն,
Մեղմ և որորուն հույզով համակված,
Թղթի քերթիկի յերեսին հակված,
Նամակ են գրում ու վերջին նամակ,
Հարագատներին նամբելու համար:
Հարագատներին անուն առ անուն
Ձերմագին սիրով բարեվ են անում,
Յերեսաներին համբուրում են ջերմ,
Վորոնց այսուհետ ե՛լ տեսնելու չե՛ն:
Հայրական սիրո՛վ և գուրգուրանֆով,
Բայց բաշխիկյան ամբակուռ կամֆով—
Յերեսաներին իրենց սիրասուն
Պայծառ, կրակոտ խոսֆեր են ասում:
Վոր յերբ մեծանան ու դառնան հասուն,
Նրանց պայֆարի փառֆն ե սպասում:
Հայրերը նրանց կտակ են անում—
Զգբալ յերբե՛ֆ, յերբե՛ֆ բշնամուն...

Լույսը նրագի մարմնում ե թույլ,
Ինչպես վերջին շունչը մեռնող մարդու:
Մոյոպան հոգնած ե գգում իրեն,
Յեվ ինչո՞ւ գոնե մի ֆիչ չնիրհել:
Վանդակի պատին քիկունֆը հենեց,
Մի անդորր հանգիստ իջավ իր վրա,
Փակվեցին աչֆերն ու կարծես ֆնեց,
Մի չֆնաղ միրած գրավեց նրան...

— Նինա՛ ջան, ֆիչ ել սպասիր հույսով,
Մինչև վոր չֆվեն վիշտ, արյուն ու սով
Յեվ ստրկության որերը դաժան,
Այնժամ յես ու դ՛ն կապրենֆ անբաժան...
— Թող այդպես լինի, լա՛վ, վնաս չկա,
Մեղմիկ հնչում ե ձայնը աղջկա,
Ու ժպտում անուշ, որորուն պայծառ:
Բայց... Ո՞ւր ե Նինան... Յերա՛գ եր, անցա՛վ...
Հետո, ֆուքայիս, հայրենական տուն,
Յեվ իր հայրն ահա աշխատող անդուլ,
Հինգ յերեսաներ կիսաֆաղց, քշվառ,
Ենդն հայրը նրանց պահում ե դժվար:
Ահա տեսնում ե իր հորը, հետո
Յեղբայրներ, ֆույրեր անցնում են հերթով...
Մահեցին անցան տեսիլներն յերեր:
Այժմ Քանաֆեոի բարձունֆի վերև

Կանգնած դիտում ե ակնապիշ, հուզված
Ու յերջանկութեան մեջ խորասուզված:
Փովել ե սհա դաշտն Արարատյան,
Վորպես բերձառատ ցնծութեան ատյան:
Ահա բյուր մարդիկ և բազմալեզու,
Հնձում են մեկտեղ և հունձքը դիզում:
Յե՛վ գործարանները ձիգ կոկորդով
Վողջույն են յերգում արե՛վին հորդող...

Հրա՞ջք ե միթե, այս ի՞նչ եր տեսավ,
Միթե հին խարխուլ Յերե՛վա՞նն ե սա,
Այս ի՞նչ լույսերի հեղեղ ներփռում,
Այս ի՞նչ յերգեր են հնչում գեղգեղուն,
Յե՛վ յերկու մարդիկ խոհուն ու պայծառ—
Անցնում են լուսեղ փողոցովն անծայր:
Միթե՛ իր աչքին պիտի վստահի՞,
Ա՛յ, սա Լենի՞նն ե, իսկ նա՛ Ստալի՞ն...
Նրանք շրջում են վողջ յերկրագնդում,
Ուր վոր պայֆարի տեղանքն ե քնդում:
Նրանք են, այո՛, տեսնում ե վնիտ,
Կանգնած են ափին Սեվանա լճի,
Ու լինը հոսեց մի բացված առվով,
Հոսում ե առուն լույսի պես վառվող...
Տեսնում ե նրանց ու վագում մտրիկ
Շնչասայտ, հազիվ ե կանգնում վտրի:

— Յես Ստյոպա՛ն եմ, Ստյոպա՛ն... հենց յե՛ս,
Ո՛ր, վաղո՛ւց, վաղո՛ւց քանաչում եմ ձեզ:
Յերբ վոր յերեֆիս հանձնեցին մահին,
Տեսնում եյինք մենք ձեզ մահվան պահին...
Տեսնե՛ք ձեր հայացքը խորունկ ու ջինջ
Ու մահը թվաց մեզ թեթե՛՛վ, վոչի՞նչ...

Ստյոպան նչաց ուրախ, արթնացավ
Տեսիլքից դյուրված՝ աչքերը բացավ:
Ընկերներն սհա նստել են արթուն,
Մայիսյան կովից հուշեր են պատմում:

Դուրսը՝ խոր գիշեր: Լուսինն ե անհուն:
Յերկինքը՝ դահլիճ և կապույտ և պարզ:
Զանգուն մի պարերգ ե այժմ նվագում,
Յերկնհունն աստղերը բռնել են պար:
Նիրհը գերել ե թե՛վովն իր հաղթող
Մեղկ Յերե՛վանին՝ հիվանդ ջերմախտով:
Իսկ բանտը վորպես մի հնդիկ ֆաֆիր,
Կանգնած՝ գորշդեղին վերրարկու հագին,
Մոզում ե սեռով՝ հիվանդ ֆաղափն,
Վոր ֆնով մնա. վտափի չկանգնի...
Խանտի պարսպի վերը՝ յերկայնքում
Պահակն ե կանգնել ուշադիր, անհուն:

Գիշերվա գրկումը խոր ու խաղաղ,
Լուսնի շողերի ներքեվ յերբում,
Բանտի պարսպի դրսի կողմն ահա
Մարդկանց մի խումբ է կարծես յերևում:
Ցերկու կանայք են քափառում այնտեղ
Յեվ հինգ մանուկներ հայրագուրկ, անտեր:
Լավում է նրանց կանչը նվաղկոտ,
Կարոտով, վշտով, մորմոհով, վախկոտ:

— Կորե՛ք այստեղից, ֆաշվեցե՛ք հեռո՛ւ:
Պատի վերիցը պահակն է գոռում:

Բայց դեռ լավում է կանչը նվաղկոտ,
Կանչը կանացի, մանկական, վախկոտ:
— Բագրա՛տ, ա՛յ Բագրատ, ի՛մ կյանք, ի՛մ սրբ,
Կյանքիդ փոխարեն բող կյանքըս մարեր...
— Սարգի՛ս հոգի՛ ջան, յես չեմ դիմանում,
Գիտեմ քեզ եզուց տանե՛ւմ են, տանե՛ւմ...
— Հայրիկս այստեղ է, մամա՛ ջան, մամա՛,
Ասա՛ յեկե՛լ ենք, բող դուռը բանա...
— Պապա՛ ջան, ս՞րք ես, պապա՛ ջան, պապա՛,
Ասացի՛ր կգամ, յե՞րբ կգաս ապա...

Գիշերվա խորունկ լուսքյան սրտում
Սահում են կանչերը, սահում տրտում,

Ներս են քափանցում հին պարիպներից:
Պահակի խիստ ձայնն է լավում նորից:

Կանչերը նվաղ, դողդոջ, մանկական—
Փակ կամերայիցն ահա ներս ընկան:
Սարգիսն ու Բագրատ՝ հայրերն այն յերկու,
Վոր մահվան հանդեպ ֆաջ են, աներկյուղ,
Մեկը մյուսից աննկատ, խոնարհ,
Կամացուկ սրբեց իր աչքը խոնավ:

Լավում են ձայները դեռ նվաղկոտ,
Ձայներ կանացի, մանկական, վախկոտ,
Բայց ահա նրանք՝ հայրեր այն յերկու—
Սարգիսն ու Բագրատը կուռ, աներկյուղ,
Ջերմ ընկերների շրջանում նստած,
Խանդավառ հույզով ու ձայնով վստահ
Պատմում են ահա հուշեր անցյալի—
Հաղթական, ցնցոզ, ուրախ, անձկալի:
Յեվ ահա Թիֆլիս, Բագու և Բաքում
Ու Կովկասն ամբողջ բոլշևիկյան ցանց,
Ազատամբական դրվագներ հատու,
Գործերը համառ ու խիզախ անձանց:
Պատմում են նրանք ահա անցյալից
Անդրկովկասյան՝ դրվագ առ դրվագ,
Յեվ Ստալինի գործը պանծալի
Վառ դրվագների ֆակատին գրված...

Գիշերվա գրկումը խոր ու "խաղաղ,
լուսնի շողերի ներքեվ յերերուն,
Բանտի պարսպի դրսի կողմն ահա
Մարդկանց մի խումբ է կարծես յերևում:
Յերկու կանայք են քափառում այնտեղ
Յեվ հինգ մանուկներ հայրագուրկ, անտեր:
Լսվում է նրանց կանչը նվաղկոտ,
Կարոտով, վշտով, մորմոճով, վախկոտ:

— Կորե՛՛ք այստեղից, փաշտե՛ք հեռո՛ւ:
Պատի վերիցը պահակն է գոռում:

Բայց դեռ լսվում է կանչը նվաղկոտ,
Կանչը կանացի, մանկական, վախկոտ:
— Բագրա՛տ, ա՛յ Բագրատ, ի՛մ կյանք, ի՛մ սրկ,
Կյանքիդ փոխարեն բող կյանքըս մաբեր...
— Սարգի՛ս հոգի՛ ջան, յես չեմ դիմանում,
Գիտեմ քեզ եզուց տանո՛ւմ են, տանո՛ւմ...
— Հայրիկս այստեղ է, մամա՛ ջան, մամա՛,
Ասա՛ յեկեկ եմք, բող դուռը բանա...
— Պապա՛ ջան, ո՞ւր ես, պապա՛ ջան, պապա՛,
Ասացիր կգամ, յե՞րբ կգաս ապա...

Գիշերվա խորունկ լուսբյան սրտում
Սահում են կանչերը, սահում տրտում,

Ներս են քափանցում հին պարիսպներից:
Պահակի խիստ ձայնն է լսվում նորից:

Կանչերը նվաղ, դողդոջ, մանկական—
Փակ կամերայիցն ահա ներս ընկան:
Սարգիսն ու Բագրատ՝ հայրերն այն յերկու,
Վոր մոռվան հանդեպ փաշ են, աներկյուղ,
Մեկը մյուսից աննկատ, խոնարհ,
Կամացուկ սրբեց իր աչքը խոնավ:

Լսվում են ձայները դեռ նվաղկոտ,
Ձայներ կանացի, մանկական, վախկոտ,
Բայց ահա նրանք՝ հայրեր այն յերկու—
Սարգիսն ու Բագրատը կուռ, աներկյուղ,
Ջերմ ընկերների շրջանում նստած,
Խանդավառ հույզով ու ձայնով վստահ
Պատմում են ահա հուշեր անցյալի—
Հաղթական, ցնցող, ուրախ, անձկալի:
Յեվ ահա Թիֆլիս, Բագու և Բաքում
Ու Կովկասն ամբողջ բոլշևիկյան ցանց,
Ազատամրական դրվագներ հատու,
Գործերը համառ ու խիզախ անձանց:
Պատմում են նրանք ահա անցյալից
Անդրկովկասյան՝ դրվագ առ դրվագ,
Յեվ Ստալինի գործը պանծալի
Վառ դրվագների նակատին գրված...

Մուրը դողդողաց: Լույսն է ցնցաւում:
Յողով շողացին ծառերն ու ցողուն:
Յերկիրնքը դարձավ գորշ, կաթի յերանգ:
Ծիրանի հագավ գագաթը լեռան:
Յե՛վ Արագածիցն իջավ հովը գով,
Ընկավ սրորուն ծառերի վզով,
Բաց լուսամուտիցը կամերայի
Նայեց, բրբռաց, բռավ ներս ընկավ,
Շռայեց դեմքերը բանտարկյալների:
Լույսը նրագի դողաց ու հանգավ:

4

Ոգոստոսյան տոբ: Արևի լեզուն
Մեղկ Յերեվանի փոշին է լիզում:
Փոշին ամպի պես բանձրացած՝ կեղտով
Քաղաքն է գրկել թևումն իր խեղդող:
Իսկ բանտը, փոշու շիկացած թևում,
Լեզուն դուրս հանած տենդում է, հեռում:
Բակումը բանտի պահակը՝ հիմա
Կանգնած է տոթիցն ասես՝ մերձ ի մահ:

Հանկարծ խալ աղմուկ բակումը բանտի.
Ճիչ ու հայհոյանք և իրարանցում,
Կարծես հոգեկան մի ծանր հիվանդի

խեղդում են՝ փակած նկուղում անձուկ:
Կարծես թե հարբած մաուզերիստների
հնչույթ է «Որիանտ» էին հյուրանոցում,
Կարծես թե մեկը նիչով հիստերիկ
Բանտի մեծ դուռն է աղմուկով գոցում:

Յե՛վ լուսամուտից փոքր, յերկաթացանց
Մեծ կամերայի՝ լուռ ու զարմացած
Բանտարկյալներն են նայում դեպի ցած,
Թե ի՞նչ աղմուկ էր այնտեղ բարձրացավ:

Լցվել են ահա բակումը բանտի
Խմբապետ, զինվոր, մաուզերիստ բանդիտ:
Բուլտրն էլ զինված գեներալ ռազմի,
Կարծես յեկել են գոռ պատերազմի:
Ահա կանգնել են հինգ խմբապետներ,
Գոռոզ բանտապետն էլ նրանց հետն է:

Խմբապետների խմբի մեջն ահա
Ավագ խմբապետը՝ ճիգ, ածղահա
Հասակով, ինչպես բարձր աշտարակ,
Կանչում է մեկ-մեկ զինված սղերանց
Մե պահակներին՝ տալիս է հրահանգ,
Ու մերթ բարձրանիչ հայհոյում նրանց,
Վախճատ ու խոնարհ լսում են նրանք:

Մուքը դողդողաց: Լույսն է ցնցուղում:
Յոգով շողացին ծառերն ու ցողուն:
Յերկինքը դարձավ գորշ, կաթի յերանգ:
Ծիրանի հագավ գագաթը լեռան:
Յեվ Արագածիցն իջավ հովը գով,
Ընկավ որորուն ծառերի վզով,
Բաց լուսամուտիցը կամերայի
Նայեց, թրթռաց, թռավ ներս ընկավ,
Շոյեց դեմքերը բանտարկյալների:
Լույսը նրագի դողաց ու հանգավ:

4

Ոգոստոսյան տոբ: Արևի լեզուն
Մեղկ Յերեվանի փոշին է լիզում:
Փռշին ամպի պես քանձրացած՝ կեղտով
Քաղաքն է գրկել թևումն իր խեղդող:
Իսկ բանտը, փոշու շիկացած թևում,
Լեզուն դուրս հանած տենդում է, հևում:
Բակումը բանտի պահակը՝ հիմա
Կանգնած է տոբիցն ասես՝ մերձ ի մահ:

Հանկարծ խոլ ազմուկ բակումը բանտի.
Ճիչ ու հայեռյանք և իրարանցում,
Կարծես հոգեկան մի ծանր հիվանդի

Խեղդում են՝ փակած նկուղում անձուկ:
Կարծես թե հարբած մաուզերիստների
Խնջույք է «Որիանտ» էին հյուրանոցում,
Կարծես թե մեկը ճիչով հիստերիկ
Բանտի մեծ դուռն է աղմուկով գոցում:

Յեվ լուսամուտից փոքր, յերկաթացանց
Մեծ կամերայի՝ լուռ ու զարմացած
Բանտարկյալներն են նայում դեպի ցած,
Թե ի՞նչ աղմուկ էր այնտեղ բարձրացավ:

Լցվել են ահա բակումը բանտի
Խմբապետ, զինվոր, մաուզերիստ բանդիտ:
Բոլորն էլ զինված գեներալ ռազմի,
Կարծես յեկել են գոռ պատերազմի:
Ահա կանգնել են հինգ խմբապետներ,
Գոռոզ բանտապետն էլ նրանց հետն է:

Խմբապետների խմբի մեջն ահա
Ավագ խմբապետը՝ ձիգ, աժդահա
Հասակով, ինչպես բարձր աշտարակ,
Կանչում է մեկ-մեկ զինված տղերանց
Ու պահակներին՝ տալիս է հրահանգ,
Ու մերթ բարձրանիչ հայեռյուր նրանց,
Վախկոտ ու խոնարհ լսում են նրանք:

Ահա կատաղի քափով վեր բռան
Աչքերն իր՝ վառվող ծծումբի նման—
Դեպի լուսամուտը վերնահարկի,
Այնտեղ մարդիկ կան քվով ահագին:
Կալանավորներ կան վերնահարկում—
Անգեմ, բայց համառ, բույլ, բայց ահարկաւ...
Ատում է նրանց՝ մարդկանցն այդ հանդուգն,
Վորոնք վոր դեմ են իր նման մարդուն,
Իր նման մարդուն՝ «Հայ ազգի հերոս»,
Վորից սարսափում է հայ գյուղացին,
Իսկ քուրֆի՞ն, հա՛յ, հա՛յ, ջարդում է սիրով,
Թրփական գյուղերն անում հողմացիք...
Ատում է, այո՛, մարդկանցն այդ հանդուգն,
Վորոնք վոր դեմ են իր նման մարդուն,
Իսկ ինքն ունեվոր ու տեր է հողի—
Հրդեհած յերեք բուրփական գյուղի...

Իսկ պատառոտած, հին շորեր հագին,
Վտոներին տրեխ, զինված հրացանով
Մի խումբ զինվորներ՝ անկյունում բակի
Իրար հետ խոսում են կամաց ձայնով:
Ավագ խմբապետը խիստ մտախոհ
Մոտեցավ, նրանց դիտեց ու անցավ,
Զինվորներից մեկը՝ դառն ծիծաղով
Լուռ նայեց նրան ու խոսեց դարձյալ.

— Տեսա՞ք եդ մարդուն, ա՛յ քե մարդ է հա՛,
Դաշնակ բյուրոյի աչ բագուկն է նա,
Հոգին ծախել է չար սաղայելին,
Անսիրտ մարդ է շա՛տ, չար և արնախում,
Գյուղացիներին վառում է, դադում...

— Ախպե՛ր, բան չունենք էստեղ անելու,
Ինչի՞ մեզ բերին. ա՛յ քեզ հանելուկ:

— Ետը ել մեզ հաց չտվին նորից,
Ի՞նչ են պահանջում սոված զինվորից.
Ատում է մեկը կողքի զինվորին
Ու ձեռքով խփում իր դատարկ փորին:

— Ետը տասն որ է մեզ գյուղից բերին,
Զինվորներ՞ը ենք քե անլեզու գերի:

— Ինչի՞ յեն բերել, բա չե՞ս իմանո՞ւմ,
Քույրիկներին ախար են տանում:
Իսկ նրանք բանտումը ցույց են անում,
Դռները ներսից փակել են ամուր:
Ու մեզ բերել են վոր ցույցը մեզենք,
Դռները բանակ, նրանց դուրս փշենք:

— Ախպե՛ր, քե խեղճով դատելու լինենք,
Նրանց մեղելու ի՞նչ հաշիվ ունենք...

— Խղճով ես խոսում, նիշտ բան ես ասում :
Բռլշևիկները մեզ չեն վնասում,
Նրանցից վատ բան չերբեք չենք տեսել,
Ու համաձայն եմ քո խոսքին յե՛ս ել...
Մի աչք ածեցեք, հըրե՛ն, վերևում
Ա՛յ, լուսամուտից մեկն է յերևում,
Մեր գեղիցն է նա՝ չփավոր մի մարդ,
Հերն էլ ծերացած, անկողնում հիվանդ :
Բռլշևիկ է նա ազնիվ, խելացի,
Մոտիկ ընկերս է, մոտիկ դրբացի...

Ու գինվորները խոսում են կամաց,
Սրտերումը՝ վիշտ, հագով ամպամած :

Ավագ խմբապետ փափախը թեֆեց,
Մորուքը շոյեց, հագաց ու քեֆեց,
Հետո վեր նայեց հայացքով վայրի
Դեպի լուսամուտը կամերայի :

— Հե՛յ, լուսամուտումն ովքե՞ր եք կանգնած,
Ի՞նչ են անունները կանգնած մարդկանց,
Մոտիկ կանչեցեք Ալլահվերդյանին,
Ղարիբջանյանին, Մուսայելյանին :

— Խոսեցեք ինձ հետ, լավե՛յ վերիցը,
Լիագորված եմ յես յերեֆիցը
Լսելու և ձեզ պատասխանելու,
Յե՛վ ինչպես հարկն է այնպես անելու :

Խմբապետի դեմքը դարձավ դեղին,
Զայրույթից ձեռները տարավ բեղին,
Բեղերը կոխեց բերանում, խածեց,
Յերկար ու բարակ մի լավ մտածեց,
Հետո հանդարտվեց, բերանը բացեց :

— Խոսում եմ ձեզ հետ անկեղծ և ազնիվ
Ու չեմ ցանկանում ձեզ վնաս հասնի,
Անոգուտ բան է արարմունքը ձեր,
Մենք ձեզ կարող ենք վատ որի գցել :
Յեկեք միջանցքի փակ դուռը բացեք,
Յերեֆին տվեք, դուք հանգիստ կացեք :

— Ժամանակը գուր վատնում եք այստեղ,
Անոգուտ է մեզ սպառնալ, սաստել :
Յե՛վ ամենքս այստեղ դեռ վաղջ ենք ֆանի,
Միջանցքի դուռը մենք բաց չենք անի,
Յերբեք չե՛նք հանձնի մեր ընկերներին,
Ձեզ պես սրիկա մարդակերներին :

Խմբապետի դեմքը նորից դեղնեց,
Չեռքը դաշույնի դաստակին սեղմեց,
Կեկորդիցը դուրս բռավ մի բառաչ,
Շուռ յեկավ արագ, փայլեց յետ-առաջ,
Սրտումն յեռում է կատաղած գրգիռ,
Բայց նորից կանգնեց ու խոսեց կրկին.

— Ճամբում եմք նրանց խիստ ապահով տեղ,
Հանգիստ կզնան, ձեզ մեմք խոսք կտանք,
Յերևան շոգ է, Սևանը՝ հով տեղ,
Մի ախարավայր խաղաղ, անվտանգ:

— Սևանը հով տե՞ղ, անվտանգ, խաղա՞ղ,
Ուզում եմ մեզ հետ աչքակապո՞ւկ խաղալ:
Ճիշտ տասն ուր առաջ բանտիցը տարան
Մեր մի ընկերոջը դեպի Սևան,
Չեր մաուզերիստներն արշունի ծարավ
Կես ճամբին նքա գլուխը կերան:
Այսօր կտանեմ ահա յերեֆին,
Մնացածներին կտանեմ հետո,
Ո՞վ կհավատա ձեր յերգած յերգին,
Ուզում եմ մաքրել բոլորիս հերթով:
Չեր յեռանդն այստեղ անոգուտ կանցնի,
Դուռը չե՛մք բանա, նրանց չե՛մք հանձնի:

Ավագ խմբապետը հագաց յերկար,
Դեպի գինվորներն արագ շուռ յեկավ,
Մտոնցավ նրանց, մեկ առ մեկ դիտեց,
Մաուզերը ձեռքին, հոնքերը կիտեց,
Արձակեց հրաման—վեր ստեֆ կացին,
Յեր է միջանցքի դուռը չբացին,
Կացնով ջարդել դուռը, մտնել միջանցք,
Յերեֆին բռնել, դուրս բերել նրանց:

Զինվորներն իրար նայեցին մի պահ,
Հայացքներն իրար հայացքին դիպան,
Իրար հետ կամաց խոսում են ինչ վոր,
Ու մի ֆանիսն էլ լուռ՝ հագում են չոր,
Աչքով է անում մեկը մյուսին,
Մեկը խփում է մյուսի ուսին,
Թե ո՞վ դուրս կգա անվախ կխոսի:

Ահա մի գինվոր կարմիր կասկով
Կանգնեց համարձակ բանտապետի դեմ.
— Յես դուռ չե՛մ ջարդի, ի՞նչ է, բանդի՞տ եմ...

Մեկն էլ մի կողմիցը վրա հասավ.
Հրացանը ձեռքին և կտրուկ ասաց.
— Պարոն խմբապետ, գեղացի մարդ եմք,
Պատմառն ի՞նչ է, վոր դռները ջարդենք,

Ձեր գործերի հետ մենք չունենք հաշիվ,
Եստ մեզանից յեկ դու ձեռք քաշի...

Խմբապետն անգուսպ արձակեց վռնոց.
— Հեռացե՛ք շտապ դեպի գորանոց:
Հե՛յ այս լրբերին արագ նամբել յետ,
Հետո կմաքենք հաշիվ սրանց հետ:

Խմբապետներն ու բանտապետն անձայն
Քաշվեցին մի կողմ, ժողովի անցան:
Մարդ ուղարկեցին, բերին մի կացին,
Մաուզերիստ մարդկանցը հավաքեցին,
— Դուռը չե՞ք բանա, նրանց չե՞ք հանձնի:
Յե՛վ իջան դռան հարվածներ կացնի:
Հարվածներ կրկին և բացվեց մի անցք,
Մաուզերիստները խուժեցին միջանցք:

Կալանավորներն իրար են նայում
Քառասուն հոգի մի կամերայում—
Վնոահան կովի տենչով ընդհանուր:
Յե՛վ դուռը ներսից փակեցին ամուր:

Մաուզերիստները քառասունևին
Լիք մաուզերները պատրաստ ձեռներին,
Դեպի փակ վանդակը գրոհեցին,

Դռան մոտեցան, ուժգին հրեցին,
Դուռը փակված եր, մի պահ լռեցին,
Ավագ խմբապետը վրա հասավ,
Յերկաթացանցից ներս նայեց ասաց.

— Տալիս եմ ձեզ հինգ բույե ժամանակ,
Վնր լավ միտք անեք և պատասխանեք:
Թե համառեցի՞ք դուռը չբացիք,
Իմ խնամքը խոսք ե, չեմ սիրում հանաք,
Կչարդվեք բույորդ, այդ լավ իմանաք:

Լուռ ե կամերան: Յե՛վ վոչ մի շշուկ:
Վերջալույս: Դեմքերը մութ մշուշում:
Խրոխտ նայում ե ընկերն ընկերոջ:
Ու հանկարծ հնչեց պատասխանը—Վո՛չ:

— Հանդա՛րտ, ընկերներ՛ր լուրջ պետք ե դատել,
Յույցերին պետք ե վերջ տալ, ընդհատել:
Ձեր սերն ու հույզերը վառ՝ մեր մասին,
Անձնվիրությունը խիզախ, անհող—
Ահա յերեֆիս հուզեց միասին,
Մեր սիրտը լցրեց ջերմ գուրգուրանքով:
Ձեզ պես անձնվեր և ձեզ պես արի
Անքիվ ընկերներ ունենք պայքարի,
Ուրեմն անպարտ ե մեր գործն այսօրվա
Յե՛վ մեր հաղթանակը՝ ապահովված...

Ձեր գործերի հետ մենք չունենք հաշիվ,
Եսար մեզանից յեկ դու ձեռք քաշի...

Խմբապետն անգուսպ արձակեց վռնոց.
— Հեռացե՛ք շտապ դեպի գորանոց:
Հե՛յ այս լրբերին արագ նամբել յետ,
Հետո կմաքենք հաշիվ սրանց հետ:

Խմբապետներն ու բանտապետն անձայն
Քաշվեցին մի կողմ, ժողովի անցան:
Մարդ ուղարկեցին, բերին մի կացին,
Մաուզերիստ մարդկանցը հավաքեցին,
— Դուռը չե՞ք բանա, նրանց չե՞ք հանձնի:
Յե՛վ իջան դռան հարվածներ կացնի:
Հարվածներ կրկին և բացվեց մի անցք,
Մաուզերիստները խուժեցին միջանցք:

Կալանավորներն իրար են նայում
Քառասուն հոգի մի կամերայում—
Վնձական կովի տենչով ընդհանուր:
Յե՛վ դուռը ներսից փակեցին ամուր:

Մաուզերիստները քառասունն ին
Լիք մաուզերները պատրաստ ձեռներին,
Դեպի փակ վանդակը գրոհեցին,

Դռան մոտեցան, ուժգին հրեցին,
Դուռը փակված էր, մի պահ լռեցին,
Ավագ խմբապետը վրա հասավ,
Յերկաքացանցից ներս նայեց ասաց.

— Տալիս եմ ձեզ հինգ բույե ժամանակ,
Վոր լավ միտք անեք և պատասխանեք:
Թե համատեցի՛ք՝ դուռը չբացի՛ք,
Իմ խոսքը խոսք է, չեմ սիրում հանաք,
Կչարդվե՛ք բույուրդ, այդ լավ իմանաք:

Լուռ է կամերան: Յե՛վ վոչ մի շշուկ:
Վերջալույս: Դեմքերը մութ մշուշում:
Խրոխտ նայում է ընկերն ընկերոջ:
Ու հանկարծ հնչեց պատասխանը—Վո՛չ:

— Հանդա՛րտ, ընկերներ՛ր լուրջ պետք է դատել,
Յույցերին պետք է վերջ տալ, ընդհատել:
Ձեր սերն ու հույզերը վառ՝ մեր մասին,
Անձնվիրությունը խիզախ, անհոգ—
Ահա յերեֆիս հուզեց միասին,
Մեր սիրտը լցրեց ջերմ գուրգուրանքով:
Ձեզ պես անձնվեր և ձեզ պես արի
Անքի՛վ ընկերներ ունենք պայքարի,
Ուրեմն անպարտ է մեր գործն այսօրվա
Յե՛վ մեր հաղթանակը՝ ապահովված...

Այլահվերդյանն եր խոսողը հստակ:
Յե՛վ հանկարծ խլեց բանալին վստահ,
Վոր յերևում եր ընկերոջ ձեռքին,
Քացեց ու կանգնեց բաց դռան շեմքին,
Խմբապետի դեմ վորոտաց կտրուկ.

— Մենք չե՛նք վախենում, վախենում եք դո՛ւք,
Ահա յե՛ս, ահա յերկուսն ել՝ նրա՛նք,
Պատրաստ եմք մահվան, քայլեցե՛ք, գնա՛նք...
Յե՛վ կանգնած է նա ուղիղ, աներկյուղ:
Կանգնել են կողքին ընկերներն յերկու:

Ջրբնգաց ձայնը Ղարիբջանյանի.
— Թշնամին յեկավ ու մեզ կտանի:
Մահամերձ է նա՛ անարգ քշնամին,
Կառչել է կյանքին ուզում է մնալ,
Յե՛վ հոգևարքի իր վերջին ժամին—
Մոսկուսից, ահից գագազել է նա:
Թող հողը ներկվի մեր ալ արյունով,
Քայց անթիվ մարդիկ կգան մեր հունով...
Թող մանկիկներս հիշեն հորն իրենց,
Վոր իր կյանքը՝ մեծ գործին նվիրեց:
Մանկիկները թող հազար ու հազար
Ապրեն և տեսնեն գալիքը ազատ...
Մեզ համար վոչինչ են մահ ու գրկամք,
Կմեռնենք, բայց վոչ, մենք կրկին կգանք...

Ջրահապատի կապիտանը սեգ,
Կուրծքը մերկացրեց ու գոռաց—լսե՛ք,
Կուրծքս բացել եմ ահա, ծակեցե՛ք,
Դե՛հ, ձեր գնդակներն այժմ արձակեցե՛ք,
Կանգնել եմ ահա ձեր դեմ հանդիման,
Ու տեսնում եմ ձեզ գազիր, անդիմակ:

Լուռ է կամերան: Լուրբյուն դաժան:
Իջան ստվերներ: Մուրք իրիկնաժամ:
Յերեսունևյոթ սրտերը հրթև:
Յերեսունևյոթ սրտերի հրդեհ:
Յերեսունևյոթ սրտերի հեղց:
Քառասունևին կարիններ և ո՛ճ:
Լուռ է կամերան: Լուրբյուն անաճ:
Ու մեկը ներսում լալիս է կամաց:

Նորից թնդում են գայրագին ձայներ.
— Ընկերնե՛ր, թույլ չենք տա, վոր ձեզ տանեն,
Կուզեն, թող մեզ ել այստեղ սպանեն...

Մուսայելյանը ընդմիջեց ազդու.
— Ընկերնե՛ր, յեղեք լուրջ և իմաստուն,
Ձեզ հանգիստ պահե՛ք հանուն մեր գործի,
Վոր ընդհանուրիս գործը չկորչի...

Յերեսունևյոթ ընկերներն անձայն
Կանգնեցին վորպես խմբական արձան:

— Ձեր բունտը, ուրեմն, անցավ անհաջող,
Գնա՛նք, անցե՛ք մեր շարքի առաջով:
Ասաց խմբապետը հպարտ, փիվեց,
Փափախը քեֆեց, մրմուռաց ձգվեց:
Ու շարքը շարժվեց լռին ու դանդաղ:
Կարծես թաղում են մի դիակ անքաղ:

— Հերոսներ ե՛ք, ձեզ պատի՛վ ու հարգա՛նք,
Իսկ այս շներին անե՛ձք, անարգա՛նք.
Սեթոն մոնչում է անեղաձայն,
Կարծես կատաղի մի առյուծ դարձած:

Յերեսունևյոթ ընկերներն անձայն
Կանգնել են՝ ինչպես խմբական արձան:

— Ընկերներ՛ր, ուրեմն, մնացե՛ք բարով,
Գոչեց Ստյոպան մարտական ձայնով,
Շուտով կբացվի պայծառ առավոտ
Այս յերկրի վրա՝ լույսով փառավոր,
Յե՛վ կխորտակվեն շղթաներն անարգ,
Այնժա՛մ, ընկերներ՛ր, մեզ չմոռանա՛ք:
Մնացե՛ք բարո՛վ, ամո՛ւր մնացե՛ք,
Դժվարին նամբով առաջ գնացե՛ք...

Հանկարծ մի մրրիկ շառաչեց բանտում,
Կարծես թե բանտի պատերն է փանդում:

Ու վանդակներիցը փակված, անյել,
Կամերաներից մինչ կամերաներ,
Յե՛վ ներհնահարկիցը մուր ու խոնավ—
Հնչեց մարտական «Ինտերնացիոնալ»...

Ու յերեք ձայներ հնչեցին կրկին.
— «Ինտերնացիոնալն աշխարհը կփրկի»...

5

Հագար ինհարյուր քսան թիվ անմար:
Ոգոստոս ամսի տասնևչորս: Ամառ:
Յերբ մուր գիշերի վախճանն էր հասել,
Լույսն էր փայլվում ասեղ առ ասեղ,
Յերբ Սուրբ Սարգսի գանգը դողանջեց,
Ու մեղկ Յերևանը թույլ հորանջեց,
Նավթի նրագի լույսերը յերեք
Յերբ մարմրեցին դռների վերև
Խուլ փողոցների, փողոցը՝ թափուր,
Ուր լերկ բարդիներն արցունք են թափում,
Բանդիտներն անա այս ժամին անձայն,
Յերեքը հետներ՝ փողոցովն անցան:
Անցնում են նրանք փողոցովը խուլ:
Ահա տնակներ հողաշե՛ն, տխո՛ւր—
Շարժով փողոցի յեզերքին յերկու,

Ինչպես մոխրաշոր կանայք վողբերգու :
Յե՛վ ահա յերկհարկ ֆարակերտ մի տուն ,
Գոռոզ կեցվածքով իր շուրջն է դիտում :
Տան դուռը ներսից անադմուկ բացին ,
Ահա յերևաց մի դեմք կանացի ,
Կինը դուրս սողաց տնիցը փողոց ,
Յերեսը ծածկեց բափանցիկ ֆողով :
Իսկ անգլիացի կապիտանը՝ գոհ ,
Քննույշ ձեռները համբուրեց կրքով
Մինիստրի կնոջն ու նամբու դրեց :
Դռան մոտիցը վոտֆով դեմ հրեց
Վորք մանուկներին նիրհող , կծկված ,
Դուռն ամուր փակեց ու վերև գնաց :

Նայեցին յերեքն անհուն կսկիծով
Այն մանկիկներին՝ անտուն ու թշվառ ,
Տժգույն , կիսամերկ , վտիտ և հյուծվազ ,
Վորպես տերևներ հողմերից ֆշված :
Մուսայեղյանը լուռ՝ հիշեց կրկին—
Անհայր մնացող իր մանկիկներին ,
Նրանք էլ հիմի վորք են և անուժ ,
Ո՛ւր են այժմ արդյոք և ի՞նչ են անում...
Ու նրա միտքը նորից շողշողաց
Յե՛վ սուրբաց դեպի որերը գալիք ,
Ներկա դժնդակ վայրկյանը թողած—

Ուր լոկ գրկանք կա , արյուն ու կարիք...
Տեսնում է գալիքն արևո՛ւտ , ագա՛ւտ ,
Այս փռչող փողոցը՝ մաֆո՛ւր , պայծա՛ռ ,
Ժպտուն մանկիկներ հազար ու հազար
Փողոցովն ահա շարքերով անցան...
Մանկիկների նոր շարքերը յեկան
Խրոխտ յերգերով , ուրախ , խլրտուն ,
Ահա իր սիրուն մանկիկներն էլ կան
Շարքերումն այդ վառ , յերջանիկ , խնդում...
Ու յերկհարկանի ֆարակերտ այս տան
Չկա Լոնդանից յեկած կապիտան ,
Այն տունը նախկին դավադիր , ֆուռ—
Դարձել է շքեղ մի մանկամուր...
Չերոսներն յերեք ֆայլում են հպարտ
Մաուզերիստներով սեղմ շրջապատված :

Չգվում է նրանց նամբան անարգել
Դեպի մոտակա գյուղը ֆանաֆեռ :
Քայլում են անխոս և ահա ֆիչ անց
Չամբան թեֆեցին ու մի փոս իջան :
Իջան , բանդիտներն այնտեղ դատ արին...

Յերբ արեվն յելավ լեռան կատարին ,
Նայեց , գայրույթիցը դարձավ կարմիր ,

Ընկած յերեֆին տեսավ մի առ մի,
Սառն յերեսներին մի ժպիտ խաղաղ,
Փովել են գետին լո՛ւտ, արնաշաղա՛լս:
Յել սառած աչքերը հառած հեռուն,
Մարդասպաններին սարսուռ են բերում:
Բանդիտներն ահա սրտերումը՝ դող,
Վառում են նրանց դիերը նավթով:

Արեվն արտասվեց այն լուսաբացին
Ու փարվեց վառվող խարույկի բոցին:

Վառվում է խարույկը հրալեզու,
Կրակն յերեֆի մարմինն է կիզում,
Բայց կարծես վառվող բոցի նանանչում,
Հգոր, հաղթական մի ձայն է կանչում.

— Մեզ սպանում ե՛ք աշխարհից գաղտնի,
Դու՛ր վոճրագործնե՛ր, ստոր տակամե՛նե՛ր,
Բայց վաղն աշխարհին կլինի հայտնի,
Վոր մենք մահվան դե՛մ ուղիղ ենք կանգնել:
Գնդակիցը ձե՛ր կմեռնենե՛ք անվախ,
Բայց մենք չե՛նք մեռնի, մեր գործն է անմահ:
Դե՛հ, զնդակեցե՛ք, մենք չունենք յերկյուղ,
Մեր մահովն ահա մենք մահն ենք հերքում,
Այդ դո՛ւք ե՛ք մեռնում, մենք կգանք կրկին:
— «Ինտերնացիոնալն աշխարհը կփրկի»...

Պատ. խմբադիր՝ Սիրառ

Տեխ. խմբադիր՝ Լ. Սեանյան

Սրբազրեչներ՝ Բ. Ղաչատյան, Ա. Արզումանյան

Յլավիտի լեռեր՝ Վ—1130. Հրատ. № 5063.

Պատկեր 801. Տիրած 4000.

Թուղի 74 × 105. Տպադր. 1, 3/4 մամ.

Մեկ մամ. 25,000 նշան.

Հանձնված է արտադրության 22 հոկտեմբերի 1939 թ.

Ստորադրված է տպադրության համար 5 նոյեմբերի 1939 թ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0365980

57687

30